

УДК 339.562:64.033

МЕЛЬНИК Тетяна, д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки КНТЕУ
ПУГАЧЕВСЬКА Катерина, аспірант кафедри міжнародної економіки КНТЕУ

ІМПОРТОСПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ: МАСШТАБИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Проаналізовано товарну структуру імпорту в Україну, оцінено масштаби імпортоспоживання за показниками імпортозалежності та експортоорієнтованості промисловості. Визначено причини та наслідки перевищення обсягів імпорту над внутрішнім виробництвом. Досліджено напрями використання імпорту на цілі проміжного, кінцевого споживання та валового нагромадження за окремими видами економічної діяльності. Проведено кореляційний аналіз розподілу частки продажу імпортих споживчих товарів у структурі роздрібного товарообороту.

Ключові слова: імпортоспоживання, імпорт, проміжне споживання, кінцеве споживання, валове нагромадження, імпортозалежність, експортоорієнтованість.

Мельник Т., Пугачевская Е. Импортопотребление в Украине: масштабы и тенденции. Проанализирована товарная структура импорта в Украину, оценены масштабы импортопотребления по показателям импортозависимости и экспортоориентированности промышленности. Выявлены причины и следствия преобладания импорта над внутренним производством. Исследуются направления использования импорта на цели промежуточного, конечного потребления и валового накопления по отдельным видам экономической деятельности. Проведен корреляционный анализ распределения доли продаж импортных потребительских товаров в структуре розничного товарооборота.

Ключевые слова: импортопотребление, импорт, промежуточное потребление, конечное потребление, валовое накопление, импортозависимость, экспортоориентированность.

Постановка проблеми. Теорія та світова практика свідчать про суперечливість поглядів щодо наслідків імпортоспоживання для національної економіки. З одного боку, імпортоспоживання сприяє задоволенню потреб країни у товарах, які не виробляються у країні або виробляються у недостатніх обсягах, забезпечуючи цим самим активне насичення внутрішнього ринку й економію суспільної праці, зростання

зайнятості у торгівлі і суміжних сферах, підвищення стандартів виробничого й особистого споживання за рахунок придбання товарів і технологій, зростання надходжень до державного бюджету. З іншого – на певному етапі розвитку економіки за умов низької конкурентоспроможності вітчизняного виробництва імпортоспоживання зумовлює нерациональне збільшення частки іноземної продукції у внутрішньому споживанні, що супроводжується зменшенням зайнятості у сфері матеріального виробництва, погіршенням фінансового стану місцевих підприємств і навіть їх банкрутством [1, с. 34].

Категорія "імпортоспоживання" широко використовується в економічній літературі. Зокрема Н. Сучкова під імпортоспоживанням розуміє обсяги усього імпорту, спрямованого на цілі проміжного і кінцевого споживання та валового нагромадження [2, с. 16]. Л. Стрижкова трактує поняття імпортоспоживання як обсяг продукції, що надходить з-за кордону та використовується на території країни протягом визначеного періоду з метою задоволення потреб реального сектора економіки та населення [3, с. 56]. Закордонні економісти, зокрема С. Едвардс та М. Клеменс розглядають імпортоспоживання переважно з позицій домогосподарств та сектора загальнодержавного управління [4, с. 65]. Однак під імпортоспоживанням доцільно розуміти використання ввезених товарів з метою забезпечення економічних процесів у різних секторах суспільного виробництва.

Зазначений дуалізм проблематики імпорту став основою дискусій останніх років між прихильниками подальшої лібералізації національного торговельно-політичного режиму і підвищення рівня відкритості внутрішнього ринку та прихильниками протекціонізму й імпортних обмежень для стимулювання вітчизняного виробництва.

Нинішня модель взаємодії України зі світовим ринком характеризується надмірною відкритістю національної економіки, зростанням обсягів імпортоспоживання товарів з високою доданою вартістю і експортом переважно сировинних товарів та залежністю національної економіки від кон'юнктури світових товарних ринків. За таких умов зростання обсягів імпорту може нести загрози порушення національної безпеки та формування надвисокої залежності внутрішнього виробництва і споживання від імпортних товарів, що й обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим внеском у вивчення проблем впливу імпорту на національну економіку є напрацювання представників вітчизняної та зарубіжної економічної школи, а саме: В. Гейця [5], Д. Каменщика [1], А. Мазаракі [6], І. Крючкової [7], Л. Стрижкової [3], М. Скрипниченка [4], В. Точиліна [8], Л. Шинкарука [9], у працях яких аналізується взаємозв'язок зовнішньої торгівлі та економічного зростання. Однак подальшого дослідження потребують питання щодо обсягів імпортоспоживання в Україні та впливу імпорту на економічний розвиток. Відтак, **метою** статті є оцінка масштабів імпортоспоживання в економіці України та формулювання ключових проблем і можливих загроз зростання обсягів імпорту в Україну.

Матеріали і методи. У науковій статті застосовані такі методи дослідження: аксіоматичний – при розгляді певних положень як вихідних аксіом; історичний – при дослідженні теорій впливу імпорту на національну економіку; аналізу і синтезу – для уточнення змісту поняття "імпортоспоживання"; метод кореляційно-регресійного аналізу – для виявлення та визначення характеру зв'язку між показником частки продажу імпортованих товарів та середньомісячною заробітною платою.

Результати дослідження. Як відомо, в основу міжнародної торгівлі покладено відмінності між країнами у забезпеченості економічними ресурсами, а також у рівні ефективності виробництва різних видів продукції, що визначається наявними технологіями та досягнутими масштабами виробництва. Тому міжнародна торгівля вважається інструментом, що дозволяє виробникам подолати вузькість внутрішнього ринку і розширити обсяги доходів завдяки експортним поставкам, а споживачам – задовольнити потреби у необхідній продукції за рахунок імпорту.

Узагальнення широкого кола світових наукових надбань щодо досліджень переваг торговельного обміну свідчить, що вони пройшли складний шлях трансформації і знайшли відображення у концепції порівняльних переваг. У вузькому сенсі її ідея полягає у тому, що найбільший сукупний виробничий результат (ВВП) може бути досягнутий, коли "кожний товар буде вироблятися тією країною, у якої нижчі витрати на його виробництво". Тому виробнича спеціалізація країн і відсутність бар'єрів у світовій торгівлі сприяють раціональному розміщенню виробничих сил у світовому економічному просторі й ефективному використанню ресурсів. Нині концепція порівняльних переваг є офіційною науковою доктриною, на основі якої обґрунтовуються докази на користь поглиблення спеціалізації, вільної торгівлі і відмови від протекціоністської політики країн. Проте цю концепцію не слід розглядати як певну догму, адже вона не враховує впливу науково-технічного прогресу, який нерідко перетворює сьогоденні переваги на завтрашні обмеження для розвитку [10, с. 24].

Так, з точки зору концепції порівняльних переваг, Україні доцільно поглиблювати сформовану сировинну спеціалізацію, не розпорошуючи ресурси на диверсифікацію виробництва і заміну експортно-сировинної моделі інноваційною. Насправді Україна потребує масштабної науково-технічної й інноваційної модернізації для отримання нових, високо-технологічних переваг у міжнародному поділі праці.

Високі темпи нарощення зовнішньоторговельного обороту України традиційно вважаються важливим свідченням розширення її участі у світогосподарському товарообміні і міжнародному поділі праці. Дані Державної служби статистики України, Митної служби та Національного банку України дають можливість оцінити реальну динаміку цього процесу, зокрема його якісну складову (*табл. 1*).

За досліджуваний період обсяги імпорту у вартісному вираженні зросли в середньому в 2.4 раза, натомість експорту – в 2.1 раза. Водночас фізичні обсяги імпорту зменшились на 10.4 %, а експорту – на 7.8 %, що дає можливість стверджувати про переважне зростання цін на імпорту продукцію порівняно з експортною. При інтенсивному зростанні імпорто-споживання сформувалась стійка тенденція нарощування від'ємного сальдо торговельного балансу. Розбіжність у даних щодо експорту та імпорту платіжного балансу (ПБ) Державної служби статистики України (ДССУ) та Митної служби (МС) зумовлена різними методиками розрахунку цих показників. Зокрема при складанні платіжного балансу враховуються дані тіньового експорту й імпорту. Дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі в Державній службі статистики України формуються на основі даних Митної служби, за винятком 27 групи УКТЗЕД "палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки", яку подає в службу статистики НАК "Нафтогаз України" та Міністерство енергетики та вугільної промисловості України.

Таблиця 1

Динаміка і структура зовнішньоторговельного обороту України за 2005–2013 рр.

Показник		За даними					
		ПБ		ДССУ		МС	
		2005	2013	2005	2013	2005	2013
Обсяг (млн дол. США)	обороту	71183	149566	70365	140276	69914	139033
	експорту	35024	64984	34228	63312	34152	62914
	імпорту	36159	84582	36136	76964	35762	76119
Приріст за період (млн дол. США)	обороту	78383		69911		69119	
	експорту	29960		29084		28762	
	імпорту	48423		40828		40357	
Індекс вартості	обороту	2.10		1.99		1.99	
	експорту	1.86		1.85		1.84	
	імпорту	2.34		2.13		2.13	
Індекс фізичного обсягу	обороту			-9.10			
	експорту	-		-7.80		-	
	імпорту			-10.40			

Джерело: складено авторами за даними [11; 12]

У структурі товарного імпорту за досліджуваний період (табл. 2) спостерігається тенденція до зростання імпорту продовольчих товарів і сільськогосподарської сировини (на 3.2 в.п.), продукції хімічної промисловості (на 3 в.п.). Частка машин, транспортних засобів і устаткування у 2013 р. становила 25.2 %. Здавалося б, при достатньо високій частці машин та устаткування проблем з технологічною модернізацією не має бути. Однак більше половини ввезених машин і устаткування становлять споживчі товари довготривалого користування (автомобілі, побутова електротехніка й електроніка) і значно менше – продукція інвестиційного призначення. Це означає, що оновлення технологічного

потенціалу здійснювалось в основному за допомогою вітчизняного устаткування, яке важко назвати передовим.

Таблиця 2

Товарна структура імпорту України за 2005–2013 рр., %

Група товарів за УКТЗЕД	Найменування товарів	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1-24	Продовольчі товари і сільськогосподарська сировина	7.4	6.6	6.7	7.8	10.8	9.4	7.8	8.9	10.6
25-27	Мінеральні продукти	32	30	28.4	29.7	34.5	34.8	36.3	32.5	29.1
28-40	Продукція хімічної промисловості	13.9	14.4	14.5	13.2	17.4	16.6	15.2	15.7	16.9
41-43	Шкіряна сировина, хутро і вироби	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	0.3	0.3
44-49	Деревина і целюлозопаперові вироби	3.3	3.2	3.2	2.8	3.6	3.3	2.7	2.5	3.0
50-67	Текстиль, текстильні вироби, взуття	4.7	3.5	2.8	3.1	3.7	4	2.8	3.9	4.2
72-83	Метали і вироби з них	6.8	7.4	8	7.7	6	6.9	6.9	6.2	6.5
84-89	Машини, транспортні засоби і устаткування	26.4	30.4	32.6	31.3	19.9	21	24.2	26.5	25.2
68-70, 71, 90-99	Інші товари	4.3	4.2	3.6	4.2	3.9	3.7	3.9	4.5	3.9

Джерело: розраховано авторами за даними [11]

Вплив внутрішнього попиту на загальноекономічну динаміку країни значною мірою залежить від його схильності до імпорту. На рис. 1 відображено такі показники розвитку економіки, як динаміка внутрішнього попиту, вітчизняного виробництва та імпорту. Результати аналізу свідчать, що розвиток внутрішнього ринку суттєво підтримується імпортом, а не вітчизняним виробництвом.

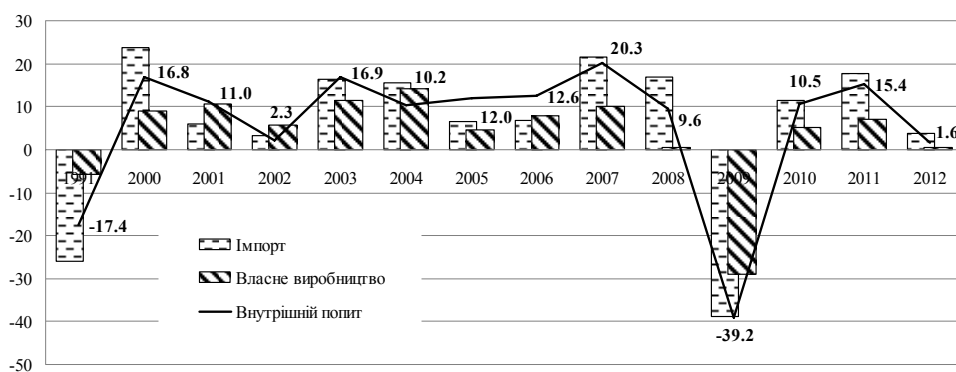

Рис. 1. Темпи приросту власного виробництва, імпорту та внутрішнього попиту

Джерело: розраховано авторами за даними [11]

Починаючи з 2003 р., динаміка імпорту перевищує темпи приросту виробництва вітчизняної продукції (за винятком 2006 р.). Найбільший відрив у зазначених показниках спостерігався в 2008 р., коли за умов поглиблення світової фінансово-економічної кризи приріст валового випуску скоротився до 0.5 %, а темпи приросту імпорту збільшились на 17 %. У 2009 р. спостерігалось стрімке скорочення обсягів українського виробництва, що супроводжувалось більш потужним згортанням імпорتنих поставок, зумовленим падінням внутрішнього попиту. З розвитком економіки у 2010–2011 рр. відновились тенденція випереджаючого зростання імпорту: у 2010 р. темпи приросту імпорту в 2.2 раза, а в 2011 р. в 2.5 раза перевищували динаміку власного виробництва. Як наслідок, потужне нарощування імпорتنих поставок спричиняє поступове витіснення вітчизняних виробників з внутрішнього ринку власної країни [4, с. 349].

Як свідчать дані національних рахунків, переважна частина імпорتنих надходжень товарів (61.3–69.8 %) припадає на проміжне споживання, частка імпорту в кінцевому споживанні коливається в межах 16.3–21 %, а частка імпорту у валовому нагромадженні – 11.0–21.4 % [11]. Обсяги імпорту, спрямованого на цілі проміжного і кінцевого споживання, протягом 2004–2008 рр. зростали (табл. 3), однак у 2009 р. внаслідок фінансово-економічної кризи вони зменшились на 17 % та 2 % відповідно. Найбільш стрімким було падіння обсягів імпорту у валовому нагромадженні – 25 % у 2009 р. та 15 % у 2010 р.

Таблиця 3

Темпи зростання обсягів імпорту в проміжному, кінцевому споживанні та валовому нагромадженні в Україні за 2004–2012 рр., % до попереднього періоду

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Проміжне споживання	1.29	1.08	1.22	1.31	1.46	0.83	1.46	1.34	1.00
Кінцеве споживання	1.24	1.48	1.16	1.22	1.50	0.98	1.32	1.22	1.11
Валове нагромадження	1.14	1.54	1.20	1.64	1.28	0.75	0.85	1.72	0.99

Джерело: розраховано за даними таблиць "Витрати-випуск" за відповідні роки [11]

Детальний аналіз структури використання імпорту за видами економічної діяльності (табл. 4) свідчить, що переважна його частина розподіляється на проміжне і кінцеве споживання у різних співвідношеннях залежно від особливостей формування витрат і характеру продукції конкретного виду діяльності.

Таблиця 4

Структура імпорту в Україну за видами економічної діяльності у 2012 р., %

Вид діяльності	Проміжне споживання	Кінцеве споживання		Валове нагромадження	
		Домашні господарства	Загальне державне управління	Валове нагромадження основного капіталу	Зміна запасів матеріальних оборотних коштів
Сільське, лісове та рибне господарство	47.01	49.53	0.05	3.54	-0.13
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	96.30	4.46	0.42	0.00	-1.18
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	25.32	73.98	0.03	0.00	0.67
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	14.97	85.31	0.37	0.00	-0.64
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	89.47	11.69	0.03	0.00	-1.19
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	89.80	10.14	0.01	0.00	0.05
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	96.41	2.14	0.01	0.00	1.45
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	58.07	39.18	0.23	0.00	2.52
Виробництво гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції	91.33	6.29	0.02	0.00	2.36
Виробництво металів та готових металевих виробів, крім машин і устаткування	98.60	0.53	0.00	0.92	-0.06
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	30.01	29.09	0.04	32.96	7.90
Виробництво електричного устаткування	36.20	24.87	0.05	37.64	1.24
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	35.25	0.00	0.01	64.65	0.09
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	24.01	13.08	0.00	62.91	-0.01

Джерело: розраховано за даними таблиць "Витрати-випуск" за відповідні роки [11]

Таблиця 5

Вплив зовнішніх факторів економічного розвитку на промислове виробництво України у 2010–2012 рр., %

Вид діяльності	Імпортозалежність виробництва				Експортоорієнтованість виробництва				Ендогенноорієнтованість виробництва			
	Частка імпорту в спожитих ресурсах		Індекс частки імпорту в спожитих ресурсах**		Частка експорту в обсязі галузевого виробництва		Індекс частки експорту в обсязі галузевого виробництва**		Частка вітчизняної продукції в спожитих ресурсах		Індекс частки вітчизняної продукції в спожитих ресурсах**	
	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012
Видобування енергетичних матеріалів	67.1		100.3		8.5		99.5		32.9		99.3	
Видобування неенергетичних матеріалів	16.5	51.0*	41.4	–	42.9	24.4	72.2	–	83.5	49.0	138.8	–
Металургія і оброблення деревини	15.2	17.5	104.7	120.9	66.7	58.7	91.5	80.6	84.8	82.5	99.2	96.5
Машинобудування	44.2	56.4	90.0	114.9	66.0	69.6	156.5	165.0	55.8	43.6	109.7	85.6
Виробництво неметалевих мінеральних виробів (будматеріалів, скловиробів)	22.5	23.0	130.8	133.8	11.9	12.4	64.8	67.4	77.5	77.0	93.6	93.0
Легка промисловість	55.3	69.5	122.1	153.6	69.9	79.6	***	***	44.7	44.7	81.7	81.7
Харчова промисловість та перероблення	10.3	11.2	115.9	125.5	22.1	27.4	139.1	172.1	89.7	88.8	98.5	97.5
Хімічна та нафтохімічна промисловість	54.4	56.0	116.3	119.7	53.1	33.9	84.7	54.0	45.6	44.0	85.6	82.7
Виробництво деревини та виробів з дерева, целюлозно-паперова та видавнича діяльність	28.5	29.8	67.9	70.0	31.2	31.9	100.8	50.9	71.5	70.2	123.2	120.1

* У 2012 р. при публікації даних таблиць "Витрати-випуск" використано іншу класифікацію видів економічної діяльності, що призвело до необхідності групування окремих її видів.

** Індeksi часток розраховані відносно даних 2000 р.

*** Розрахунок індексу частки експорту в обсязі промислового виробництва в легкій промисловості є некоректним, оскільки його значення розраховується відносно даних 2000 р., коли не було угод щодо давальницьких схем.

Джерело: розраховано за даними таблиць "Витрати-випуск" за відповідні роки [11]

У сільському, лісовому та рибному господарстві у 2012 р. це співвідношення становило 47 % і 49.5 % відповідно, виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 25.3 % і 74.0 %, у текстильному виробництві – 15.0 % і 86.9 %. Обсяги валового нагромадження формуються як нагромадження основного капіталу та зміни запасів оборотних коштів. У таких видах діяльності, як рибальство, добування корисних копалин (крім паливно-енергетичних), легкій промисловості та виробництві харчових продуктів спостерігається зменшення запасів оборотних коштів, у інших – зростання запасів за рахунок імпорту, найбільше – у машинобудуванні, хімічній та нафтохімічній промисловості.

На високу імпортозалежність впливає слабкість вітчизняної сировинної бази. Оцінку впливу процесів екзогенізації на розвиток економіки України (табл. 5) визначено шляхом побудови індексів впливу зовнішніх факторів на економічну ситуацію на макrorівні на основі даних таблиць "Витрати-випуск" за 2000–2012 рр. Зокрема визначено, що найвища імпортозалежність виробництва спостерігалась у 2012 р. в хімічній промисловості (56 %), легкій промисловості (69.5 %), у сфері видобування (51.0 %) та машинобудуванні (56.4 %). При цьому індекс частки імпорту в спожитих ресурсах, розрахований до 2000 р., вказує на зростання імпортозалежності практично за усіма видами економічної діяльності (за винятком виробництва деревини і виробів з дерева).

Слід відмітити суттєве перевищення рівня експортної спрямованості металургії над відповідним показником машинобудування, що є переконливим свідченням активізації процесів перетворення економіки України в сировинний придаток високорозвинених країн, отже, є потреба запровадження кардинальних змін у структурно-інвестиційній політиці з боку держави. Водночас існує і проблема надвисокої зовнішньої орієнтації легкої промисловості України через толінгові схеми (із давальницькою сировиною). Індикатор експортоорієнтованості досліджуваної галузі залишався у 2010–2012 рр. на високому рівні, оскільки частка експорту в обсязі галузевого випуску становила 69.9 % та 79.6 % відповідно. Однак зменшення обсягу операцій з давальницькою сировиною у легкій промисловості пов'язане з погіршенням умов виробництва та можливостей випуску якісної продукції.

Проведене дослідження розподілу частки споживчих товарів, вироблених на території України, у структурі роздрібного товарообороту торгової мережі залежно від середньомісячної заробітної плати дозволило визначити досить високий коефіцієнт кореляції на рівні 0.83. Тобто чим вищий рівень середньомісячної заробітної плати, тим вища частка споживання імпортованих товарів у структурі роздрібного товарообороту, що пов'язано з бажанням населення зі зростанням доходу придбавати більш якісний товар, яким, як правило, є імпортований аналог (рис. 2).

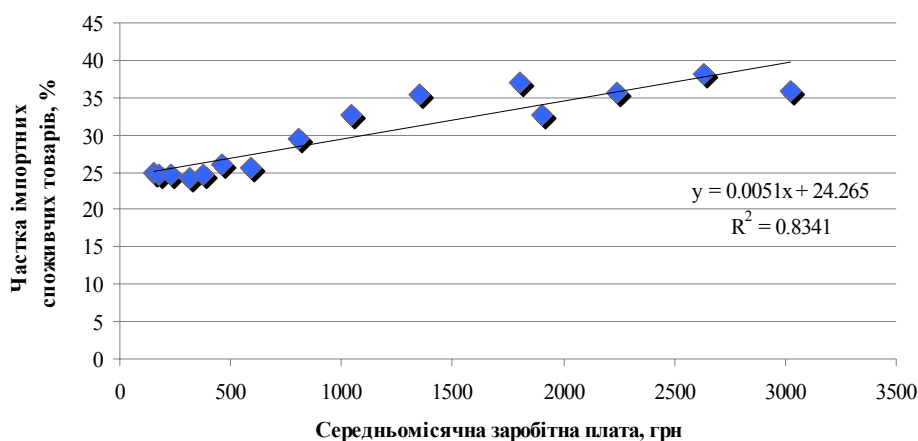

Рис. 2. Розподіл частки продажів імпортованих споживчих товарів у структурі роздрібного товарообороту торгової мережі залежно від рівня середньомісячної заробітної плати за 1998–2012 рр.

Джерело: розраховано за даними [11]

Частка імпортованої продовольчої продукції збільшилась за 2005–2013 рр. на 5.4 в.п. і в 2013 р. становила 14.5 %, а непродовольчих – відповідно на 18.6 в.п. та 61 % (табл. 6, 7).

Таблиця 6

Частка імпортованих продовольчих товарів, проданих через торгову мережу підприємств, у загальному обсязі за 2005–2013 рр., %

Група товарів	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Жири тваринні харчові	5.6	3.3	4.5	1.8	4.4	4.5	5.2	4.2	23
Риба і морепродукти харчові	19.4	23.5	27.2	27	27.5	29.6	31.2	34	38.6
Консерви, готові продукти рибні	20.9	25.5	25	22.7	25.4	26.2	27.6	26.7	29.3
Вироби кондитерські	10	9.9	10	9.9	10.5	9.8	10.4	12.8	12.8
Вироби макаронні	11.2	11.7	15.1	17.3	18.3	20.2	20.7	24.5	24.4
Овочі	9.5	9.4	12.5	11.3	13	9.4	13.4	22.3	17
Плоди, ягоди, виноград, горіхи, кавуни та дині	33.4	38.2	35.3	37.9	41	39.2	42.5	51.2	47.5
Консерви овочеві	19.2	22.3	18.4	19.3	19.2	18.6	19.9	23	22.5
Консерви фруктово-ягідні	17.1	26.6	29.9	29	31.6	35.3	39.9	43.7	44.4
Напої алкогольні, усього	7.9	10.3	11.3	11.5	10.9	12.6	13.9	15.7	18.2
Горілка та вироби лікєро-горілочні	6	9	10.3	10.4	9.8	11.4	12.9	16.1	18.7
Вина	14.2	17.3	18.1	18.6	17.5	21.3	24.6	28	30.2
Коньяк	15.3	17.9	20.1	18.6	16.9	17.7	17	17.1	19.4
Вина ігристі (шампанське)	6.8	8.9	8.2	8	8.2	10.8	11.9	12.7	19.2
Чай	35.7	33.9	37.7	36.3	34.1	32.8	30.9	30.9	31.1
Кава	41.9	46.3	49.1	44.8	48.1	50.7	54.3	54.4	55.6
Усього	9.1	10.7	11.8	11.8	11.6	11.8	12.8	13.7	14.5

Джерело: розраховано за даними [11]

Таблиця 7

Частка імпортованих непродовольчих товарів, проданих через торгову мережу підприємств, у загальному обсязі за 2005–2013 рр.,%

Група товарів	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Товари текстильні та галантерея	54.9	62.3	61.8	52.2	53.6	58.9	57.3	65.8	73.3
у тому числі товари текстильні для інтер'єру (гардини, штори, тюль та ін.)	64	68.7	62.6	46.4	52.3	54.8	53.2	59.7	63.8
Одяг та білизна з тканин	76.5	80.2	81.3	83.4	84.6	89.3	89.2	92.3	93.2
Одяг зі шкіри, хутра та інші вироби з них	18.8	38.2	58.4	75.5	71.5	88	87.2	90.7	93.6
Головні убори (крім хутрових і трикотажних)	28.3	45.3	58	67.5	56.5	64.5	68.5	94.5	95.7
Трикотаж верхній та білизняний	83.1	84	88	90.2	87.4	89.6	92.7	90.7	95
Вироби панчішно-шкарпеткові	41.4	54.2	61.2	58.6	57	61.7	62.3	62.2	59.9
Взуття	90.7	93.1	95.6	95.4	93.6	95.8	96.4	97.2	97.7
Товари парфумерно-косметичні	69.5	71.1	74.5	72	72.3	74.2	74	77.3	79.1
Годинники	93.8	92.4	94.4	97.4	96.1	96.4	96.2	97.1	98.1
Приладдя канцелярське	51.8	51	49.4	48.2	49.6	51.8	52.2	53.5	54.7
Комп'ютерна та інша обчислювальна техніка	77.5	81.2	83.3	88.6	88.3	93.9	97	98.8	99.1
Аудіо- та відеообладнання, включаючи телекомунікаційне устаткування	96.4	96.5	96.7	97.3	97	95.2	97.5	95.3	96.4
Фотографічне обладнання	96.3	97.1	98.7	98.7	96.7	94.5	96.1	98.8	98.3
Ігри та іграшки	60	64.9	69.8	60.2	62.3	66.3	70	76.8	79.5
Інші товари культурного призначення	94.8	86.4	87.4	86.3	78.5	73.8	72.3	71.2	64.5
Мотоцикли, моторолери, мопеди	60	86.1	87.7	95.4	97	99.4	99.2	99.8	99.4
Автомобілі та автотовари	76.9	65.1	61.2	68.5	75.7	81.4	85.4	87.4	89.3
Товари спортивні, включаючи велосипеди	56.7	61.4	68.5	68.8	71.9	75.1	76.3	78.4	79.4
Меблі	26.2	28.1	30.9	36.4	37.9	43.3	45	45.8	50.1
Килими, покриття для підлоги та стін	90.1	71.3	55.4	55.6	48.3	52.5	51.9	53.9	54.4
Посуд та набори столові	57.4	63.2	66.3	66.6	64.1	67.2	69.6	75.4	75.2
Прилади електропобутові	91.9	91.2	91.1	89.5	85.2	88.6	89	89.3	88.5
Засоби для миття, чищення та догляду	45.4	51.5	53.1	49.8	52	56.6	58.9	61.5	62.7
Побутові товари неелектричні	38.7	49.2	57.5	62.5	60.7	71	72	70.8	69.3
Усього	42.4	44.8	47.1	48.8	45.3	50	52.8	58.1	61.0

Джерело: розраховано за даними [11]

На ринках продовольчої продукції відзначається потужне посилення імпортової складової у таких товарах, як риба і морепродукти, частка яких на внутрішньому ринку України за 2005–2013 рр. збільшилась на 19.2 в.п. та у 2013 р. досягла 38.6 %, консервів та готових рибних продуктів – на 8.4 в.п. та 29.3 % в 2013 р., макаронних виробів – на 13.2 в.п. та 24.4 % у 2013 р., овочів – на 7.5 в.п. та 17 % у 2013 р.,

плодів, ягід, винограду, горіхів, кавунів та динь – на 14.1 в.п. та 47.5 % у 2013 р., горілки та виробів лікєро-горілочаних – на 12.7 в.п. та 18.7 % у 2013 р., вина – на 16 в.п. та 30.2 % у 2013 р. Отже, вітчизняна харчова промисловість загалом забезпечує зростаючий попит населення, і ситуація на ринку продовольчих товарів є відносно стабільною. Проте зовсім інша ситуація складається щодо непродовольчих товарів. У цьому сегменті споживчого ринку тенденція збільшення імпортованої продукції спостерігається за більшістю товарних позицій не тільки високотехнологічних, але й практично за всіма видами продукції легкої промисловості.

Вітчизняне виробництво переважно не здатне випускати конкурентоспроможну за якістю продукцію, а відтак має місце ситуація, коли за рахунок імпортованої продукції задовольняється 93.2 % внутрішнього попиту в одязі та білизні з тканин, 95.7 % – в головних уборах, 97.7 % – у взутті. Водночас розширення попиту населення в товарах повсякденного вжитку є об'єктивним явищем і повинно спрацьовувати на розвиток власної країни, а не інших.

Основним фактором незначного зростання попиту на вітчизняні споживчі товари у 2009–2010 рр. є зростання їх цінової конкурентоспроможності при девальвації гривні та відповідне підвищення цін на імпортні товари, але вже у 2011 р. частка продажу товарів національного виробництва знижувалась, оскільки нових національних товарів на споживчому ринку у посткризовий період не з'явилося [8, с. 78].

Якщо на перших етапах ринкової трансформації економіки зростання імпорту можна було пояснити дефіцитом якісної продукції вітчизняного виробництва, то масштаби, яких набув імпорту упродовж останніх років, кардинально змінюють погляди на ситуацію у промисловості, оцінку її місії в економічному розвитку країни та стають підставою для розгляду імпортової експансії як украй небезпечної тенденції національного розвитку [9, с. 176]. Ця тенденція не зникає сама по собі, вона потребує активізації державної політики не лише для її гальмування, а, передусім, для інноваційної перебудови виробничого апарату промисловості, стимулювання припливу іноземних інвестицій, застосування конкретних методів конвертації заощаджень населення у нагромадження.

Суттєво впливає на обсяги імпортоспоживання обмінний курс гривні до основних резервних валют. Нинішня ситуація свідчить, що на перших етапах зростання курсу долара США відносно гривні не спостерігатиметься суттєвих коливань цін, що зумовлено наявними запасами товарів на складах, закупленими за кордоном за курсом 8.2–8.3 грн/дол. США. Однак згодом знецінення національної валюти найімовірніше призведе до економічних втрат імпортерів та здорожчання імпорту, зменшення його обсягів, а відтак до згорання діяльності ряду імпортерів на території України. За таких умов розширюватиметься попит на товари внутрішнього виробництва за рахунок зростання їх цінової конкурентос-

спроможності. Це визначається як пасивне імпортозаміщення, тобто процес підвищення частки вітчизняних виробників на внутрішньому ринку в умовах звуження внутрішнього попиту та підвищення цінової конкурентоспроможності. Однак такий варіант збільшення частки вітчизняних виробників на внутрішньому ринку не є бажаним з огляду на макростабільність. Водночас можливості зростання цінової конкурентоспроможності вітчизняної продукції є також обмеженими у зв'язку з високою часткою імпорту товарів для проміжного споживання в реальному секторі економіки (зокрема в ряді експортоорієнтованих видів діяльності – таких, як машинобудування та металургійне виробництво), вартість яких також зросте через девальвацію національної валюти.

Висновки. Проведене дослідження масштабів імпортоспоживання в економіці України дозволило визначити декілька основних тенденцій.

Спостерігається перевищення обсягів імпорту над власним виробництвом, яке за рівнем конкурентоспроможності поступається імпортним аналогам за ціною та якістю, тобто відбувається витіснення вітчизняних товаровиробників з внутрішнього ринку України.

Зростає залежність промисловості України від імпортних комплектуючих, матеріалів та сировини, зокрема у таких видах діяльності, як видобування енергетичних матеріалів, легкій промисловості, машинобудуванні, хімічній та нафтохімічній промисловості. У 2012 р. третина товарів для проміжного споживання постачалась на ринок з інших країн, що на фоні низького рівня вертикальної спеціалізації та фрагментації виробництва вказує на нерозвиненість та незалученість промисловості України до міжнародних інтегрованих структур.

Зменшення частки імпорту у валовому нагромадженні до 11–13,4 % у 2010–2012 рр. вказує на скорочення поставок новітнього та прогресивного устаткування і обладнання з-за кордону та оновлення технологічного потенціалу в основному за допомогою вітчизняного устаткування, яке є здебільшого застарілим.

На ринку непродовольчих товарів внутрішній попит на 61 % задовольняється за рахунок імпорту, а за окремими товарними позиціями – на 90 % і більше, що вказує на неспроможність вітчизняного виробника задовольнити споживчий попит за якістю та рівнем технологічності виробництва.

Імпортні ціни суттєво залежать від обмінного курсу гривні до долара США. Знецінення національної валюти призводить до економічних втрат імпортерів. За таких умов зазвичай розширюється попит на товари внутрішнього виробництва за рахунок зростання його цінової конкурентоспроможності, однак вона є обмеженою з огляду на високу частку імпорту товарів для проміжного споживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каменщик Д. В. Регулирование импортной деятельности в России в 1992–2002 гг. : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.14 / Д.В. Каменщик. — М., 2003. — 178 с.
2. Сучкова Н. А. Импортзамещение в продовольственном секторе России : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.14 / Н. А. Сучкова. — М., 2009. — 171 с.
3. Стрижкова Л. А. Макроэкономический анализ и прогноз развития переходной экономики : дис. ... док. экон. наук : 08.00.05 / Л. А. Стрижкова. — М., 1997. — 432 с.
4. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку : кол. монографія / за ред. М. І. Скрипниченко. — К., 2012. — 720 с.
5. Геєць В. М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний аспект) / В. М. Геєць // Фінанси України. — 2011. — № 3. — С. 3–18.
6. Мазаракі А. А. Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник // Вісник Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. — 2012. — № 6. — С. 5–16.
7. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / за ред. І. В. Крючкової. — К. : Основа, 2007. — 488 с.
8. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / В. О. Точилін, Т. О. Осташко, О. В. Пустовойт та ін. ; за ред. В. О. Точиліна. — К., 2009. — 640 с.
9. Структурні зміни та економічний розвиток України / В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артёмова та ін. ; за ред. Л. В. Шинкарука. — К., 2011. — 696 с.
10. Стрижкова Л. О ловушке импортопотребления / Л. Стрижкова, Л. Тишина // Экономист. — 2012. — № 5. — С. 18–30.
11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minfin.com.ua>.

Стаття надійшла до редакції 01.07.2014.

Melnyk T., Pugachevska K. Import consumption in Ukraine: scale and tendencies.

Background. The proposed article is devoted to the issue of the formation of an effective system of foreign trade regulation in Ukraine, especially its import component. Consideration of the problem is based on the analysis of import consumption in the Ukrainian economy.

Review of scientific sources in this area indicates that scientists conduct discussions on the impact of import on the economic development. The impact of tariff and non-tariff restrictions on the competitiveness of domestic products is investigated in a small number among the existing works. However, there is a need to explore the tendencies and consequences of increasing import consumption in the economy of Ukraine.

Results. Scientific literature has been analyzed on the subject of the interpretation of the term "import consumption". Definition of import consumption has been proposed and import consumption scope by the indexes of import dependence, export-orientation and

inward-orientation of industry has been estimated. Trends of the use of imported goods on goals of intermediate, final consumption and gross formation have been analyzed. The basic tendencies of import consumption in Ukraine's economy has been determined. Definition of import consumption as the use of imported goods in order to ensure economic processes associated with its use in various sectors of social production has been proposed.

Conclusion. *Thus, it may be noted that increasing import consumption has caused to domestic producers disappearance from internal market of Ukraine. The amount of import in intermediate consumption is increasing which tends to cause the increasing import dependency of industry in details, equipment etc. Exchange rate fluctation influences directly the cost of import product, that can be a stimulation factor for price competitiveness of domestic-produced items. The practical significance of the obtained results is the possibility of using the proposed articles of theoretical and practical developments to improve the regulation mechanism of import in Ukraine.*

Keywords: import consumption, import, intermediate consumption, final consumption, gross formation, import dependence, export-orientation.

REFERENCES

1. *Kamenshchik D. V.* Regulirovanie importnoj dejatel'nosti v Rossii v 1992–2002 gg. : dis. ... kand. jekon. nauk : 08.00.14 / D.V. Kamenshchik. — M., 2003. — 178 s.
2. *Suchkova N. A.* Importozameshhenie v prodovol'stvennom sektore Rossii : dis. ... kand. jekon. nauk : 08.00.14 / N. A. Suchkova. — M., 2009. — 171 s.
3. *Strizhkova L. A.* Makroekonomicheskij analiz i prognoz razvitija perehodnoj jekonomiki : dis. ... dok. jekon. nauk : 08.00.05 / L. A. Strizhkova. — M., 1997. — 432 s.
4. *Factory makroekonomichnoi' nestabil'nosti v systemi modelej ekonomichnogo rozvytku* : kol. monografija / za red. M. I. Skrypnychenko. — K., 2012. — 720 s.
5. *Gejec' V. M.* Postkryzovi perspektyvy ta problemy rozvytku ekonomik Ukrai'ny j Rosii' (makroekonomichnyj aspekt) / V. M. Gejec' // *Finansy Ukrai'ny*. — 2011. — № 3. — S. 3–18.
6. *Mazaraki A. A.* Import ta perspektyvy importozamishhennja v Ukrai'ni / A. A. Mazaraki, T. M. Mel'nyk // *Visnyk Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-tu*. — 2012. — № 6. — S. 5–16.
7. *Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrai'ny: stan i perspektyvy pidvyshhennja* / za red. I. V. Krjuchkovi'. — K. : Osnova, 2007. — 488 s.
8. *Rynky real'nogo sektora ekonomiky Ukrai'ny: strukturno-instytucional'nyj analiz* / V. O. Tochylin, T. O. Ostashko, O. V. Pustovojt ta in. ; za red. V. O. Tochylina. — K., 2009. — 640 s.
9. *Strukturni zminy ta ekonomichnyj rozvytok Ukrai'ny* / V. M. Gejec', L. V. Shynkaruk, T. I. Art'omova ta in. ; za red. L. V. Shynkaruka. — K., 2011. — 696 s.
10. *Strizhkova L.* O lovushke importopotreblenija / L. Strizhkova, L. Tishina // *Jekonomist*. — 2012. — № 5. — S. 18–30.
11. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrai'ny* [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. *Ministerstvo finansiv Ukrai'ny* [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://minfin.com.ua>.